

II.

Utolsó virágok tündöklenek a kertben,
 Bús, búcsuzó pillantással nyelem;
 Tán mire új zöld forr a levél,
 Ott heverünk lent mind, véres csatakba verten!

Utolsó, bús szirmok fonnyadó levelekben —
 Hogy fogja még, rátapadva, szemem,
 Nem birva hagyni: mint nagy, idegen
 Utnál barátkezet hosszan tartva kezemben!

Virágok, társaim, hirdetői a Szépnek,
 Óh, rossz vár ránk: titeket ősz szelei tépnek:
 De zordabb, mit készít az Ember itt. —

Bucsúzzunk! S mire új tavasz lesz: dúlt mezőkön
 Köszönti tán, dal és virág nélkül, ki majd jön
 Itt, hozzáméltóbb, új isteneit!

Á R P Á D U R

Irta: KÖVES MIKLÓS

Reggel hétkor, hét után, nyolckor, nyolc után, a házban mindenki lábujjhegyen jár, némajelekkal értekeznek: egy véletlen züm, *hogy* be ne tévedjen a másik szobába, ahol a vendég pihen. Katika, házi ügyekben s különösen vendéglátáskor a főparancsoló, miután apját és anyját önkénytelen és tudatos kisebb-nagyobb csendháborításokon érte, tovább nem bizik bennük, kitessékeli őket, előbb ágyaikból, aztán a házból is. Ágicát, a kis vendéglányt, aki vele hált és este kilenctől reggel nyolcig mukkanás nélkül aludt, Katika, ahogy látja, hogy a kicsi szénfekete szemecskéi nyiladoznak, kikapja a paplan alól, még mielőtt egy hangot kiejthetne és miközben félkézzel a székek karjairól összekapja a kislány ruházatát is, kilopja Ágicát a házból, leszalad vele a lépcsőn, beviszi a nyárikonyhába, leteszi Anna-mámi mellé, hogy annak segítségével mosdjon, öltözködjék, egyék, sétáljon, mulasson...

Anna-asszony nem szívesen veszi a dolgot, nem szeret gyerekkai bibelődni. Idestova harminc éve, hogy nem babrál már gyerekkel. Szórakozottan, kedvetlenül, majd türelmetlenül foglalkozik a gyerekekkel. Közben olyanokat mondogat és kérdezet, hogy Ágica csak elcsodálkozik, ránéz, vállacskaát vonogatja s nem bir hozzászólni vagy felelni. Például hogy apja itt marad-e már aratás utánig, vagy pedig közben még majd haza is utazik? Hogy mennyi tejet ad uj tehenük? Hogy Emil bácsi, akit a szekerükön elhoztak, pénzért rendelte-e a kocsit, vagy Ágicáék csakugy hozták el? Ágica végül is már kutatva kémlelte »s ajtót, jó hálótársát és gondozóját, Katikát keresve, hogy talán ő felelné helyette az észölő kérdésekre...

Anna-asszony mindenkép' kezd már elszokni a munkától. Mióta Katika hazakerült s végleg otthonmaradt, anyjának nincs semmi állandó, köteles dolga az életen. Ami éppen eszébe jut, ami keze alá esik, amit más senki észre nem vett, ahhoz fog, ha kedve tartja, azt csinálja, amíg

el nem unja. Katika maga rendezte már így, hogy anyja már meg legyen kiméive és Anna-asszony nem tiltakozott. Kicsit egész életében, amióta nemes ur felesége lett, mindig igényt tartott ő az ilyen uriaszszony-féle életre, hogy csak kedvtelésből nyuljon a munkához, különben pedig sétáljon, tereferéljen, szomszédoljon, ujságot olvasson, a grammo-font hallgassa, templomba járjon, a helybeli uraknál viziteljen, a református nőegyletben szerepeljen, mind éppen úgy, mint az igazi uriaszszonyok. Mert amellet, hogy férje nagybaconi és szépsibodoni nemes és nemzeti Berez Árpád katonatisztek és táblabirák családjából való ur, ő maga is olyan parasztok származéka, akiknek családjukban papok, jegyzők, tanítók és állami tisztviselők két nemzedéken át is előfordultak. Ugy kerültek s maradtak egészen parasztsorba, mint minden szegény vagy szegényedő székely ur egy-egy ivadéka: kellett valakinek a családból megmaradni az ősi kurián is, aki a maga földje mellett a városokban tisztviselősködő többiek részeire is ügyelt. Megmaradtak hát a földjükkel, az adósságokkal, a menthetetlen romlásban kinlódva, máig el nem uszott a föld java s az ő Berez-kuriáról is, Sepsibodonból, át nem kerültek ide Bögöcre, az Anna-asszony paraszti örökségébe, a közönséges parasztházba, a kegyetlen, földturó szegénységbe.

Anna-asszony maga is turta a földet vagy husz évig, harminc évig is, ásott, gyomlált, kapált, járt aratóba, járt szénát „takarni” a kaszásokkal, fejt tehenet, nevelt disznót és majorságot, főzött, mosott, mindent úgy, mint akármelyik szegény parasztszszony, míg fiai és lányai a városi iskolákat járták. Közben az uri öltözetről is leszokott, a háziszótttest viselte és ami pénzt bolti ruházatra félretehetett, azt gyerekeire költötte. Ettől kezdve az emberek is mintha más szemmel néztek volna rájuk s ma is a „tekintetes ur” és „tekintetes asszony” helyett, ami kijár, csak „az ur”-nak és „az asszony”-nak mondják őket, éppen ennyivel különböztetik csak őket maguktól. És ha uriemberrel kezét fog, Anna-asszony csak élénk „nem hagyom”-okkal — s „nem kell azt”-okkal hagyja, hogy kezét csókolják...

Most, amikor már teste eltöpörödött, háta legörbült, arca összeaszott, fogai kihulltak, és már Katikájának is, aki örökébe lép a gazdaszszonyágban, haja bizony félig ősz már, ő sem sajnálja magától a könnyebb életet. Ahhoz nyul, ami jobban tetszik és a mások munkáját bírálgatja és nappal is kiül a kertbe a fák alá, ha kedve tartja. Átjárogat a szomszéd zsellérházakba a szegénységet kioktatni, a tudatlanokat a világban történekről (az ujságban olvasottakról) tájékoztatni; két és három lapot is elolvas néha s hetenként egy *Asszonyok Lapját*. Eljárogat a boltosnéhoz és a magyar aljegyző feleségéhez, elvizitel a Kökössy és Vájna nagybirtokos családokhoz is, gyakrabban a Kökössyekhez, tekintve, hogy Kökössy Hanka kisasszonnyal együtt van a pap és a papné ellen. Számontart minden ujságbeli hirt, minden falubeli eseményt, minden embert, aki a faluban megfordult és megfordul. Vezető tagja a feloszlott Református Nőegyletnek, illetve tagja a formailag feloszlatott, de ténylegesen szünet nélkül tovább működő Egyleti Bizottságnak és egyik legtevékenyebb résztvevője a papi önkénnyel szembenálló ellenzéki mozgalomnak, amelyet Árpád ur félig gunyosan, a Ferenc Jóska egykori magyar nemzeti ellenzékekéhez hasonlítva „felirati harc”-nak mond.

Anna-asszony nem veszi zokon, sőt, észre is alig veszi már az öreg ilyen szócsipéseit, amint nem vet már ügyet egyebekre se, amit Árpád ur egész napi kitarató némáskodása közben néha-néha olyan kinlódva és nyögve kimond. Sokszor be se várja, amíg öregje mondanivalója végére

ér, feláll, tovább megy, sőt néha még kicsit gunyolja is a süketségét, a nehézkességét. Általában, amióta Katika hazajötté nyomán ő megelevenedett S eljárógatott hazulról, az öregjével, aki az udvarról már ugyszólván soha ki nem mozdul s mindjobban vénségbe süllyed, cseppet se látszik törődni. És gunyorosan fitymálja, ha valamin nagyon erőlködni látja: „No éppen! Még majd belészakad az ina!” Vagy ha az öreg hosszabb mondanivalón erőlködik: „Jó. Persze. Egy szónak is száz a vége”

Az öreg, Berecz Árpád ur, vagy ahogy a faluban mondják, Árpád ur... hát róla ugyan mondhatnak már akármit, ő semmit se hall meg, amit a fülébe nem sugnak vagy kiáltanak. Amit maga, aki, nagyon tisztában van magával és ha nehezen is mondja ki a szavakat, meg találja mindenre az igazi kifejezést, így fejezett ki: „Én már csak azzal élek, amiben nem él.” Azzal él, azon örül és busul, azzal évődik és bosszankodik, ami régebbi években történt és feldulta nyugalmát, két nagy üggyel különösen, amit vinni fog már magában a sirig: a birtoktagosítással, amely a háború előtt annyi betyársággal ment végbe s amellyel tönkrejutását is okolja és a háború elvesztésével. Igen, ebbe a kettőbe, szegénységbe és a háború elvesztésébe nem nyugszik már bele halálíg. Régebben, amikor folyékonyan beszélt, a bátor szavú embert ugyszólván dugdosni kellett a régi urak elől, akiket a tagosítás miatt szidott. Most már nem kell félteni, szava nem harap, csak a gondolat rágcsál ott benn és amint maga mondja: „Ez, ez, az örökös keserűség, ez a kettő, ami a szívemet rágja... és egyszer el is rágja...” Mai kisebb dolgokhoz, helyi dolgokhoz, ahhoz a kétségbevont papválasztáshoz, bíró s jegyző viselkedéséhez, ama Nagypál Gergelyné híres peres végrendeletéhez, lányok szöktetéséhez és legények megbicskázásához Árpád ur alig-alig szól hozzá, ha meghallja is.

Emil öccsére, mostani vendéjére és keresztfiára, aki diákgyerek korában járt nálunk utoljára, sokáig nagyon neheztelt hosszú elmaradásáért, a rokoni kapcsolatok megszakításáért — akit különben nagyon szapultak a többi rokonok is, akik akkorjában a kis Katikát szánták volt Emilnek és nagyon csalatkoztak. — „Elég szemtelen, nem válik dicsőségére!” — „Ne is halljam említeni.” Nem bocsátott meg neki akkor sem, amikor a fiatal tanár kinevezéséről hallott; amikor pedig a tartalékos főhadnagy harctéri tetteiről és kitüntetéséről az ujságban olvasott, közönyös maradt. De amióta az esküt nem tett tanár szükségbe és megaláztatásba került, elhagyatva élt, a világot járta, azóta, azóta magáénak fiánál is drágábbnak tartotta, minden lépését tudakolta és számontartotta, mindenben veleértett, aggódott és szenvedett és régi „hibázását” már maga mentette mindenki előtt. Sőt, úgy vette, hogy nemcsak a saját viselkedéséért, de ami rosszat az egész uri rokonság a bocskoros bögöci ággal szemben tett, Emil jól megfizetett. Őt emlegette mindenhez példakép', őt emelte bíról mindenki fölé. Rágondolt, ha a negyvennyolcas szabadsághősökről, reá, ha a világosi fegyverletétel után következett üldözésekről olvasott és vele kapcsolatban hozta szóba a hajdani, vitéz Bereczeket, akik családi okmány és a „vármegye nemesi családai” című képes kiadvány tanúságai szerint Thököly és Rákóczi alatt vezérkedtek.

Katika parancsára Árpád ur engedelmesen totyog kifelé a házból. Éjjel nem aludt, a szemét le nem hunyta, a szemét le nem vette a vendéget rejtő szoba ajtajáról és be szívesen állt volna ott mozdulatlanul, az ajtó nyílását lesve! Hiszen még „alig láthatta”, még nem válthatott vele „egy igaz szót”. De Katikának, aki a vendéglátás nehéz ügyét a kezében tartja, engedelmeskednie kell. És hol az az áldozat, amit megtagadna,

hol az a lelki és testi kin, amit ki ne állna, ha attól a drága ember dolga javulhatna. Fájós lábaival is, ha Katika engedné, szívesen állna őrt az ajtajában, ha összerogynék se mozdulna, vigyázna, hogy egy szunyog se merjen ahhoz az ajtóhoz közeledni. A cipőjét megkefélné, ha ez kellene, a vizet elhordaná utána, a szőnyeget teregetné a lába alá, a szolgájává szegődnek... dehát csak azt kívánják, hogy maradjon szépen az udvaron, amíg a vendég fel nem kell, el nem készül és a háziakat mind reggelihez nem szólítják.

Az udvaron pedig Árpád ur már nem tud nyugodtan, tétlenül várni. Amíg a házban ül s csak az ablakot látja, ott elül semmivel is, gondolkozva vagy egy-egy ujságot böngészve. Ahogy az udvarra lép s körülnéz, látja a nagy szegénységet, a kicsi ház hiányos zsindeletét és repedező falait, a ház végiben az üresen tátongó istálló rothadó gerendáit, a dombon a gyümölcsfáit nyezetlen, a repedező fakerítést düledezni feketén, foltja-foltozatlan, felsajog benne a tehetetlensége, a tétlensége, a szegénysége... És tennie kell valamit!

Fát szokott vágni és a disznókat szokta etetni, ezt a kettőt még eddig mindig magának tartotta fenn. A mezei munkáról rég lemondott, a szántóföldet és a szénát felesek dolgozzák. De ami belső férfimunka van, azt maga végezné, amíg össze nem esik, amíg a lelkét ki nem adja, mintahogy az asztalnál is senkinek eddig meg nem engedte, hogy az ő keze reszketésére hivatkozva helyette megszelje a kenyeret.

Térdében reszketve, a meglazultan ingó lépcsőkorrólba fogóztatva és óvatoskodva száll lefelé a lépcsőn, megáll és körülnéz a szűk udvaron, elnéz az alacsony korlát felett, amely az udvart a kert dombjától elválasztja. A korai nap fentről, a kertre ereszkedő temető fenyőfáin keresztül süt erre, a fény a Bereczék kertje fáin is átüt. Még jó arasznyi útja van a napnak a fenyők csucsáig s a kertben még csak vékonyka sávokat vet a harmatos fűre, a terebélyes árnyékok közé, de már a vastag darócon is áttűz a melege, amelyet az éjszaka hűvösén is átcsempészett tegnapi forróságából ebbe a reggelbe, hogy aztán még hevesebben lángoljon fel majd a mai délben, délutánban. Mert amint mindig is csöstől jön a baj, a nap is éppen akkor, amikor nem kell, akkor küldözgeti mind dusabban, duplán és triplán pusztító melegét. Tegnap még egy hetet mondtak: hogy ha addig meg nem jön az eső, meglesz a nagy baj. Ma már ijedezve kételkedik az ember: vajjon, ha ez így tart, bírja-e az a burgonya, az a tengeri, a here, mégcsak egy hétig is? Árpád ur lefejt magáról a hirtelen terhessé lett zekét, feldobja azt a tornác fájára, a kert felé indul, belép a kis léccapun: ott van neki is, ott fonnyadozik és kinlódik és kapaszkodik a repedezett földbe, mint teje-fogyott anya gyermeke a mostohává lett emlőbe, vagy harminc fészek burgonyája. De nem ezt gondolta, nem ezzel indult el az udvaron, azzal indult, hogy elrendez majd a ház körül egyet-mást, ami a vendég szemét sérthetné. Megfordul, visszatámolyog az udvarra. Mivel kezdje, mit hozzon rendbe legelőbb? A házat nézi, nézi, azt ami a legjobban szembeötlik. Be vén már, be girhes! Az ember, aki benne lakik, meg se látja már... És a fedél zsindele alatt — de ezt aztán hogyan nem vették észre eddig?! — egészen begörcbult a lécezet, alig tartja a zsindelet. A zsindelet maga kihulladozott, száz helyen felböngült, felrepedezett. A kerítés, köröskörül, amit tizenöt éve folyton csak földöznek, foltját is földözzék s amit ujjabb deszkadarabokból itt- ott tettek rá, az is már a régivel egyformára görcbült és feketedett! A falusi szemnek is szomorú, mennyire sértheti hát azt, aki Párist látta, Pestet, Bécset, Londont, Pétervárt? És ha majd a kertbe felmegy, leül, felnéz a fákra, ó-oo—öreg, meddő fák, többnyire, fiatalja is nyezetlen, töredezett, rosse

termő. Uj ültetvény vagy tiz éve egy se! Igazi vénemberek kertje, gondolhatja, gonoszoké, akik csak magukra gondoltak s nem jutott eszükbe, hogy az utódokra mit hagynak. Igaz, mindig halasztani kellett, a fajgyűmölcs oltványa drága... de nem olyan drága, mint ez a keserű szegyen, mint az, hogy itt a drága vendég és nem lesz meg az öröme! Ha legalább a ház eleje maradt volna meg szép ülőhelynek. Két szép akácfa itt-ott, a ház előtt a házfal és a kerítés közötti keskeny sávon, ezek alatt valaha padocskák is álltak, egy asztalkát is ki-kitettek, ott lehetett árnyékban, holdvilágban szépen szórakozni. Aztán egyszer a hizódisz-nók pajtáját tették oda. Valósággal úgy, mint az olyan emberek, akik csak a belüknek élnek! Most két-három disznajuk eszik s bűdösít ott mindig malacostól, oda közeledni se lehet. A városi embernek, ezek miatt a hizók miatt, messzire kell mennie a háztól is, ha élvezni akarja a levegőt, a magányt... De mit is tehet most már? Ha évek óta sohse jutott eszébe a házuk, az életük ilyen züllöttsége? Ha most egy hét óta, amióta Emil érkezését várják, sem jutott eszükbe, hogy valamit mozdítsanak! Mihez kezdjen most hirtelen? Legfennebb azt a két szekérnyi szárazkórót, ami a tornác alatt és pont a ház ablakai előtt disztelenkedik, próbálhatja meg odébb hordani...

Ahogy a kórórákáshoz közeledik, valahonnan fűrészfűrésze zizegése hatol a fülébe, zing, zong, zing a fűrészfűrésze pengése, aztán a hasadó tönk-vég recscsenése a hasított fa hullása-koppanása. Hol, ki, ki fáját vágja a közelben? S még nem is a vékony nyári kórót, de a nagy télirevaló bere-nát! Közvetlen szomszédai nekik nincsenek, a temető van fennebb és lennebb, a patakárkon túl vannak azok az udvarbeli házakban lakó zsellérek — azok pedig ahogy vágják fel most a télire való fát! Szemben vannak Benciék, ifju Kádár Bence és családja, azok fuvarozni vannak... Ki, hol? A ház előtt felfelmenet a Mihálcán, egy bokros kecsketető hegyoldal következik csak...

— Ó tee! — kiált fel a ház sarkához érve. — Hát te vágod a fát? A kút megett, a ház sarkától alig tiz, tőle magától talán husz vagy harminc lépésnyire, az ő fájukat vágja a golyvás Ferenc, egy fizetett napszámos.

— Te mért.. miért teszed ezt? — közeledik hozzá Árpád ur. — Nem kapsz te ilyenkor más munkát eleget?

A golyvás Ferenc nem érti a kérdést, miben kifogásolható, vagy tisztességtelen ez a munkája. De tudja, hogy Árpád ur szokott szeszélyeskedni. Vállat von, folytatja. Árpád ur pedig nem magyarázkodik tovább egy értelmetlen favágóval, Katikához fordul, aki vödörrel a kúthoz közeledik:

— Ezt... ezt... jól belémlőtötték!

— Ezt igen — feleli Katika elsietve, sok dolga közben nem sokat törődve apja bosszuságaival. Dobja le a kút mellé a vödörket, zörgeti nagy sebessen lefelé a kút vedrét.

Tudtán kívül, háta megett titokban favágót rendeltek, nem vették figyelembe, hogy ő nem tűri, hogy még télen is nehezen tűri meg a fizetett favágót, hogy ezt a fát is azért hozatta el még nyárelején, hogy a nyári és őszi hónapok alatt apránként majd maga felvágja.

Ujból a favágóhoz fordul, melléje áll, vele kezd ki. Előbb csak olyan gonoszkodással, hogy ugylátszik nem hívják már őt mezei munkára, hogy érdemes neki ezzel a „nyisziteléssel” rontani a napját, hogy ő se hivatta volna az ilyen embert, aztán a munkát kifogásolja, ez igen rövid, emez igen vastag, nem jól állítja a fejsze alá, a fejszenyelét nem jól fogja, a harcsafűrészt, ami két emberre való, nem tudja, hogy kell egyedül

egynek tartani...

Különben sohse volt munkásával szigorú vagy uraskodó. Velük egy sorba dolgozott, tőlük lehetetlent nem kívánt, nekik minden lehető megadott és valami olyan sértő vagy csunya szó soha velük szemben — de általában soha senkivel szemben — ki nem jött a száján. Most se gorombáskodik, de mert gazdai tekintélyét megsértve érzi, gazda-jogát érvényesíti. Kifogásol, morog, utasításokat ad, ki-kikapja a szerszámot a munkás kezéből... A golyvás Ferenc pedig olyanféle ember, aki felelni nem nagyon szokott, hirtelen jön ki a sodrából. Egyszer csak veszi a fűrész, a baltát, a repesztő-éket, lerakja őket egy csomóba az elégedetlenkedő gazda lábaihoz:

— Akkor hát próbálja az ur jobban. **En többet nem próbálok. És nincs harag.** — Ezzel megy a kapu felé. A kapun kilépve folytatja: — Nincs harag. Csak a jóbarátság hiányzik! Azt... megverte az a márvás öregisten...

Árpád ur nem bánja, talán ezt is akarta. Nem is hallja, mit mond az az ember. A szerszámot szó nélkül felszedi a földről, a tönkhöz lép és maga fog hozzá.

— Legjobb is így — **mondja aztán nyugodtan, kielégülten.**

AZ ÉJ, VÉN SZÉNHORDÓ...

Irtó: KORVIN SÁNDOR

*Az éj, vén szénhordó ledönti zsákjait
s a városra hever, hol rongyát éhes szél
cibálja eb gyanánt s rohan tovább, vonit.
Titkát az éj tudja s az nem beszél.*

*Oly messziségből jött! — Holdvágó tengerek
fürdették lépteit s, hol partok füstje int,
meghajszolt rakodók s hajósok rengeteg
fájó dalát szívébe zárta mind...*

*Hallhatod, néha mélyről félszuszog kemény
kőváncosán. A város érzi ezt belül.
Szorong. — Jól tudja ő, mit hord nehéz szívében
a gyötrött éj s miért nem szenderül.*

*Csillagtüzek alatt meglátod őt, amint
az uccák fodrai közé hü könnyet ejt.
A népek sóhaja szítja e rejtett kint,
mély értük, értük! ég*